

Елеонора КРИВКА
здобувач кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
(м. Рівне)

УДК 621.397.33(036)

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ПУТІВНИКА ЯК КОМПОНЕНТА ТРЕВЕЛОГУ

Досліджено культурну комунікацію, яка є ефективним єднальним елементом у суспільстві. Розглянуто, що основним механізмом існування й розвитку суспільства є культурна комунікація. Культуру, як і комунікацію, можна визначити як сукупність природних та штучних знаків (мов, символів, зображень), за допомогою яких відбувається збереження, накопичення та передача з покоління в покоління накопиченого людством досвіду. З'ясовано, що процеси соціалізації та індивідуалізації культурної комунікаційної взаємодії потребують подальшого вивчення.

Ключові слова: путівник, тревелог, культурна комунікація, художня публіцистика.

Актуальність теми. Одним із значущих засобів передачі соціокультурної інформації, а отже, й елементом комунікаційного процесу є подорожня публіцистика. Вона подає зображення географічного простору, авторські світоглядні настанови й судження, розуміння різних картин світу, забезпечуючи когнітивно-інформативний комунікаційний діалог автора й реципієнтів. За весь період свого існування подорожній нарис змінювався залежно від історичних та соціокультурних умов. Змін зазнавали деякі жанрові ознаки, поповнювалась і змінювалась звична палітра художніх засобів, але найбільше зовнішнє історичне й культурне середовище впливало на ідейно-тематичну спрямованість та комунікаційну мету жанру. При цьому сама суть подорожнього нарису, його основа – путівник, опис подорожі, розповідь про мандри, залишалась незмінною.

Сучасний тревел-медіатекст конденсує ознаки путівника та подорожнього нарису, представляючи нову форму подорожньої публіцистики – тревелог. О. Александров визначив триєдину структуру означеного жанру: людина, шлях, світ [2]. Відтак розуміння їх як об'єктів масовокомунікаційного когнітивного інтересу є досить актуальним у сучасному медіапросторі. Тревелог, як консервативна жанрова форма, здатен акумулювати різні види та жанри масової комунікації. Отже, сьогодні затребуваним є дослідження жанрово-комунікаційних особливостей сучасних тревел-медіатекстів, за якими стоїть мовна особистість публіциста, його світосприйняття, інтелектуальний рівень та когнітивна здатність.

Теоретичну основу нашого дослідження склали праці зарубіжних й українських дослідників О. Александрова, М. Баліної, М. Васьківа, В. Гуминського, О. Гусевої, В. Здоровеги, О. Іванової, Т. Ковальнової, Є. Пономарьова, В. Різуна, М. Стюфляєвої, С. Чорної, С. Черноус, О. Якуби та ін.

Мета статті полягає в аналізові структури й жанрово-комунікаційної особливості путівника К. Ауджиас «Секреты Лондона» в контексті відповідних жанрів та видів масової комунікації. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: дослідити вираження світоглядної позиції мандрівника-оповідача, репрезентованої у способах осмислення фактів; проаналізувати вияв жанрових особливостей та з'ясувати специфіку публіцистичного осмислення дійсності у книзі.

Об'єктом дослідження є путівник К. Ауджиас «Секреты Лондона». Предметом – жанрово-комунікаційні особливості путівника.

Методологія та методи зумовлені специфікою об'єкта, предмета, метою та завданнями дослідження. Методологія базується на системному підході як сучасній філософській школі. Дотримання її дозволяє глибше зрозуміти особливості жанру подорожнього нарису як масово-комунікаційного явища. Для досягнення мети дослідження та виконання завдань на різних етапах роботи використано методи: класифікації, аналізу й синтезу; історико-біографічний, типологічний та логічний підходи. Це дозволило охопити складний і розмаїтий предмет дослідження.

Виклад основного матеріалу. Путівник як окремий жанр існує дещо умовно, це передусім особлива форма, котру найперше вирізняє наявність довідкової інформації, яка допомагає планувати й здійснювати подорожі, орієнтуватися в певному місці під час мандрівки. Серед функцій путівника – інформувати реципієнта про топографічний та соціокультурний простір певного міста чи регіону; надавати точний та доступний історичний фактаж; акцентувати на природних, економічних чи суспільних особливостях описуваної території.

Уперше в писемній формі путівники з'явилися у Стародавній Греції під назвою «*periodos ges*» і проіснували до IV ст. н. е. Із плином часу з'явилися подорожі з певною метою, які були пов'язані з торгівлею, дипломатичною і науковою діяльністю, військовими справами та релігією. Сьогодні, як зазначає А. Бідун, зростає роль естетизації путівника, здійснюються спроби наблизити його до мистецького видання [3].

Будь-який документальний текст про мандрівку функціонує як контент масової міжкультурної комунікації, основна функція якої – когнітивна, пізнання чужого через своє, і навпаки, себе, людини як представника етнічної культури, через розуміння чужого.

О. Александров вказує, що вербальна природа подорожі, укорінена у специфічному наративі, відкриває перед людиною великі можливості пізнання світу, а рух мандрівника маршрутом слід розглядати як динамічну систему інформаційних ситуацій [2, с. 13]. Дослідник мандрівних жанрів, застосувавши генетичний метод вивчення подорожнього нарису, констатував, що структурною основою цього жанру є путівник, і відповідно означив, що особливе місце та функції маршруту, яким рухається мандрівник, у подорожньому нарисі пояснюється специфікою жанру [2, с. 15].

Н. Маслова пише, що саме маршрут, послідовний і чітко промальований автором, характеризує подорожній нарис як послідовність об'єктивних фактів і подій, із якими стикається мандрівник незалежно від власної волі. Суб'єктивний відбір цих фактів – це вияв авторської інтенції, оскільки маршрут поїздки так чи інакше визначається волею мандрівника [10, с. 72].

У путівнику «Секреты Лондона» К. Ауджиас є формальні маркери путівника, а головна комунікаційна мета автора – донесення необхідної адресату інформації щодо маршруту подорожі містом, особливостей дороги (вид транспорту, вартість квитків, тривалість поїздки, особливості умов проживання в різних районах міста), пам'яток культури, коротких та глибоких історичних екскурсів, біографічних даних, спогадів очевидців подій, достовірності й точності представлення окремих індивідів лондонської спільноти і не тільки, архівних документів тощо.

Як путівник аналізована книга орієнтована на особливий розряд туристів – «глибоко психологічних», які готуються не просто до поїздки, а до глибокого пізнання характеру і поведінки справжнього британця. Враховуючи глибину авторського проникнення у психологічну сутність типового лондонця, занурення в історичне минуле не

тільки міста, а й монархічної країни, можна вважати, що більшість читачів книги є уважними туристами-дослідниками, які не залишають поза увагою жодної деталі, жодної подробиці. До путівника «Секреты Лондона» К. Ауджиас включено пролог та вказівник.

Увага зосереджується і на подіях, і на персоналіях. Мандрівник-оповідач постійно звертається до образів легендарних діячів культури, мистецтва, політики, економіки, уважне й спостережливе око публіциста помічає найдрібніші деталі й найцікавіші факти з життя родини монархів.

Текст пронизаний роздумами автора про столицю королівства, які нерідко завершуються лаконічними й точними висновками: *«Каков же оттенок у фона этого острова и его необъятной столицы? Мне кажется, что это – то место, где чувствуется пульс мировой жизни; место великое, несмотря на утрату прежнего блеска и богатства, населенное людьми, которых не просто полюбить, но которые способны на коллективное отношение, почти всегда близкое к восхищению, где таинственным образом смешались величие и подлость, нетерпимость и толерантность, грусть и юмор»* [1, с. 19].

Варто зазначити, що у тексті трапляються випадки і «розсіяної», і концентрованої подачі довідкових матеріалів. Історичні дані за маршрутом подорожі стосуються історії Лондона Вікторіанської епохи, Другої світової війни, шістдесятих років минулого століття тощо.

Маршрут мандрівника-оповідача формалізується, ділячись на різні за розміром фрагменти, кожен із яких має заголовок, що фіксує місце у географічному просторі. Водночас він організує через архітектуру послідовність оповіді про шлях та подорожні описи, визначає принципи поділу книги на розділи.

Путівник К. Ауджиас «Секреты Лондона» складається з прологу та з сімнадцяти розділів. Нескладно помітити просторово-часовий принцип поділу на розділи, що відповідають основним фрагментам шляху столицею, наприклад, «Прогулка по Ист-Сайду», «Великолепные шестидесятые», «Призрак в ночи», «Прекрасные призраки с Гордон-Сквер», «Прах империи». Однак є й відхилення від нього, адже деякі розділи мають такі назви: «Элементарно, Ватсон!», «Художник-буржуа», «Дама со светильником».

Загалом характеризуючи шлях у творі, потрібно зазначити, що він пролягає через географічний простір Лондона й артикульований на величезну кількість фрагментів, з яких автор відібрав та відобразив найбільш значущі. Рівень повноти відтворення при цьому різний: від схематизму до фотографічності на окремих ділянках чи в різних часових проміжках (прогулянка Трафальгарською площею, перебування у Британському парламенті, мандрівка районами Іст-Сайд, Фолгейт-стріт, Бейкер-стріт, Блумсбері, огляд площі Рассел-сквер та цвинтаря Хайгет, прогулянка садами К'ю). В його основі – фактографічно-документальна образність, яка є відображенням того, що фіксує обсерватор під час руху.

Розгляд зображення шляху в цілому, а потім одного із його фрагментів, відображених детально, що дозволить здійснити реконструкцію жанрових принципів, якими керується автор путівника.

Початок подорожі зафіксовано вже у першому розділі «Прогулка по Ист-Сайду»: *«Каждому желающему по-настоящему познать Лондон не плохо бы начать с Ист-Сайда. Это самая бедная зона города, несмотря на некоторое обновление её части. Но главная ценность Ист-Сайда не в пресловутом местном колорите, который так часто становится ловушкой для многих туристов, но в смысловом богатстве, представляющем в контрастной череде новейших и ветхих домов и улиц, беззастенчивого изобилия и патетической разрухи»* [1, с. 22]. Уже з цих перших слів мандрівника-оповідача стає зрозуміло, що читачеві пропонується не простий і зрозумілий переказ подорожі, а осмислення кожної її деталі, обдумування найменших подробиць: *«прежде чем отправиться в Ист-Сайд, задержимся ненадолго в центре и рассмотрим характерный пример, позволяющий получить понятие мой ход мыслей: Пиккадиллисёркус»* [1, с. 24].

Новий фрагмент шляху оповідач означив на початку другого розділу: *«Самый видный памятник, более того, сразу бросающийся в глаза гостю Лондона, – это колонна, посвящённая Нельсону на Трафальгарской площади, дальняя родственница римской колонны Траяна»* [1, с. 44]. Далі оповідач не описує маршрут, а повідомляє про історію створення колони, наводить хронікальні довідки, розповідає про достоїнства Нельсона та його недоліки у військовій службі.

Проаналізуємо детальніше інформацію в оповіді про шлях щодо її відповідності жанрові путівника.

Свій маршрут К. Ауджиас намагається фіксувати досить точно й зрозуміло. Він веде читача від одного місця до іншого, чітко визначаючи фрагменти шляху. Наприклад, у розділі I виділяємо такі маркери шляху: *Я предлагаю начать осмотр Лондона именно с прославленного Ист-Сайда* [1, с. 25];

В восточной части столицы Великобритании ещё несколько лет можно будет «листать» страницы великой истории города, включая криминальные главы. На первом месте – Коммершиал-стрит [1, с. 26];

На окраине Коммершиал-стрит, со стороны Шоредитча, высится группа зданий под названием Пибоди-билдингз [1, с. 26];

Удивительная краснокирпичная постройка под номером девять на Брун-стрит, – Jewish Soup Kitchen (Еврейская суповая кухня) [1, с. 27];

Здесь сохранился, пожалуй, самый загадочный дом в Лондоне. В этом доме номер 19 по Принслет-стрит (улица, отходящая от Брик-лейн) располагается Центр наследия Больничных полей (Spitalfields Heritage Centre) [1, с. 27];

Если повернуть от Принслет-стрит на улицу Брик-лейн, можно увидеть ещё одно здание – тоже воплощение целой страницы в истории Лондона. Так её и следует читать. Вывеска на фасаде гласит: London Jamme Masjid. Перед нами – главная мечеть Больничных полей [1, с. 29];

Осталась ещё одна улица – и две истории, – прежде чем мы (нехотя) покинем эту часть Лондона, столь человечно, красноречиво и щедро позволяющую соприкоснуться с прошлым. Фэшин-стрит объята запустением – то грустным, то глухим [1, с. 30];

Во дворике между Бевис-Маркс и Хаундсдитч приютилась самая древняя синагога (сефардов) в Англии [1, с. 31];

Поменяем направление. Оставим Ист-Сайд и вернемся в центр [1, с. 31];

Паб «Ye Olde Cheshire Cheese» – «Старый чеширский сыр» – и расположен в самом центре города, под номером сорок пять на Флит-стрит, старейшей улице, где издавна находились редакции передовых газет [1, с. 37];

Ещё одно место – галерея. Точнее Национальная портретная галерея. Если в пабе на Флит-стрит время словно замерло, то здесь оно, наоборот, летит [1, с. 39];

Следующее место – дом под номером сорок восемь на Дафти-стрит, где с 1837 по 1839 жил Диккенс [1, с. 41];

А вот ещё одно, последнее место, на которое стоит взглянуть. Это так называемый мост Черных монахов – Блэкфрайерз-бридж [1, с. 42].

Подолання маршруту супроводжується наповненням його образним змістом – важливими свідочтвами достовірності і справжності, які дозволяють читачеві проходити шлях разом із оповідачем. Таким чином шлях відображено стисло завдяки вказівкам на початковий та кінцевий пункт першого тематичного маршруту. Однак сама подорож не закінчується.

У книзі «Секреты Лондона» композицію путівника довершують пейзажні складові. На шляху мандрівника-оповідача вони є маркерами руху, хоча й поодинокими на окремих ділянках дороги. Наприклад, такий пейзажний «острівок» знаходимо в розділі IX. Автор знайомить читача з наступною зупинкою на маршруті – площею Рассел-сквер. Це центр кварталу Блумсбері, відомий своїми площами й садами. Аби читач повно уявив відчуття, які охопили мандрівника-оповідача, в тексті подається пейзажна замальовка: *«Туманным вечером, когда едва колышутся потемневшие с наступлением*

*осени листья платанов, когда бледные фасады домов омывают остатки дневного света, когда, одно за другим, зажигаются окна, здесь, как нигде, приходит ощущение возвышенного уединения. Спешка и смятение, вечный хаос дорожного движения, уличное насилие и жестокость, все более захватывающие мир, остаются за пределами этого места» [1, с. 224]. Далі мандрівник потрапляє на ще одну прекрасну площу – Гордон-сквер, більш усамітнену й тиху, порівняно з іншими. Пейзажний опис цього місця відмінний від попереднього, проте не менш емоційно насичений і побудований на протиставленні «свій» – «чужий»: *«изящный сад, один из тех английских садов, что так отличаются от ухоженных итальянских и французских парков, где природу укрощают, превращая в нечто искусственное, симметрично соединяя ее цвета по воле человека. Английский сад – это едва тронутый рукой человека клочок земли, поросший травой и деревьями, с превосходными дорожками, где ритмы тротуарной бровки исполнены, я бы сказал, военной строгости» [1, с. 228].**

У путівнику простежуємо окремі маркери шляху через зміну самої дороги: асфальтова, нерівна ґрунтова, бездоріжжя, вимощена доріжка, засипана галькою. Певні відрізки на цьому шляху позначені будівлями, інші – пам'ятками архітектури, деякі – парковими зонами.

Суттєво й те, що для проходження певної ділянки шляху від початкового пункту до кінцевого має прокладатися локальний маршрут, який забезпечить рух до заданої географічної точки та дозволить досягти проміжної мети подорожі. Без споглядання явища природи чи пам'ятки цивілізації, які є предметом зацікавленості мандрівника-оповідача, когнітивний ефект мандрівки неможливий.

Простеживши шлях мандрівників крізь призму наративної моделі подорожного нарису з її синкретизмом мандрівника та кута зору оповідача, можна зробити деякі попередні узагальнення. По-перше, в книзі К. Ауджиас «Секреты Лондона» чітко простежується структура путівника як основи подорожного нарису (тревелогу). Вона відображає поступальний рух мандрівника географічним простором із фіксацією зупинок для ознайомлення з місцевістю та пам'ятками культури, просто для відпочинку або з метою розібратися у рисах національного характеру, збагнути епоху. При цьому на деяких відрізках шляху вказано відстань між маркерами в кілометрах або годинах шляху, вид транспорту, особливості дороги. По-друге, послідовність руху від одного пункту до наступного як прояв єдності шляху, який долає мандрівник, та кута зору оповідача (жанрова константа путівника) в книзі дотримується за винятком кількох фрагментів. Варто відзначити, що суттєве порушення послідовності спостерігаємо в оповідях про мандрівку до будинку Шерлока Холмса (те, що вигаданий літературний герой має справжній будинок – суто англійська знахідка), прогулянку улюбленими місцями «The Beatles», похід до музею й одночасно не зовсім музею – будинку, де знаходиться значна кількість творів мистецтва, зібраних сером Джоном Соуном. Це зумовлено вторгненням у жанрову структуру тревелогу масово-літературного начала, історичного минулого, культурного спадку нації тощо.

Висновки. Отже, жанровою константою путівника є підпорядкованість композиції твору маршрутові. Особливо активною в таких книгах є роль автора-мандрівника, учасника подій, спостерігача, носія певного світогляду. Також обов'язкові документальні елементи. Маршрут певною мірою є зліпком із дійсності, параметри якого задає автор. У тексті путівника завжди підкреслюється роль факту, документа: автор прагне переконати читача в достовірності описуваного. Послідовність оповіді про рух мандрівника географічним простором слід розглядати як один із основних виявів функціонування архаїчної жанрової моделі подорожного нарису [11]. Як бачимо, шлях мандрівника у книзі «Секреты Лондона» зображено як схематично, що більше нагадує маршрут, так і описово (з деталями, подробицями, історичними довідками, пейзажними відступами, життєписами) у стилі путівника. Головне в останньому розділі – факт завершення мандрівки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ауджиас К. Секреты Лондона / К. Ауджиас ; пер. с итал. О. Уваровой, Н. Чаминой. – М. : РИПОЛ классик, 2012. – 528 с. (Секреты большого города).
2. Александров О. В. Подорожній нарис: «Пам'ять жанру». Стаття перша: На перетині видів масової комунікації / О. В. Александров // Діалог: Медіа-студії : зб. наук. пр. – Одеса, 2015. – Вип. 20. С. 7–35.
3. Бідун А. Путівник як жанр довідкової літератури на вітчизняному книжковому ринку / А. Бідун // Коло. Книгознавчий часопис. – 2013. – № 5.
4. Васьків М. Мандрівний нарис як спосіб пізнання іншого й самого себе [Електронний ресурс] / М. Васьків // *Ukrainska humanistyka i slowinskie paralele*. Т. 1. Гданськ ; Київ, 2014. – С. 137–157. (Серія «Problemy współczesnej humanistyki» ; т. 1). – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/5693/7/M_Vaskiv_UNPISP_1_GI.pdf.
5. Гуминский В. Н. Путешествие. Литературный энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / В. Н. Гуминский ; общ. ред.: В. М. Кожевников, П. А. Николаев. – М., 1987. – С. 314–315. – Режим доступа : <https://drive.google.com/file/d/0B7FIOZ8jMzAqTzljTURWOUtreWM/view>.
6. Гусева О. О. Сучасний подорожній нарис: особливості трансформації старого жанру / О. О. Гусева // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – 2014. – Вип. 39(1). – С. 221–226.
7. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – Львів, 2004. – 268 с.
8. Іванова О. Сад літератури в журнальній оптиці сучасності: Медіа комунікації з, для і про літературу / О. Іванова. – Одеса, 2009. – 368 с.
9. Ковальова Т. В. Розвиток жанру подорожнього нарису в українській журнальній періодиці 20–30-х рр. ХХ ст. : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Т. В. Ковальова / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 216 с.
10. Маслова Н. М. Путевые записки как публицистическая форма / Н. М. Маслова. – Москва, 1977. – 115 с.
11. Путеводитель [Електронний ресурс] // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
12. Різун В. До питання про соціальнокомунікаційні наукові проблеми і про наукові проблеми взагалі [Електронний ресурс] / В. Різун // Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 11 квіт. 2013 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2013. – С. 8-25. – Режим доступу : http://journalib.univ.kiev.ua/Articles/Zbirnyk_tez_2013.pdf.
13. Черноус С. Еволюція жанру подорожі у польській літературі. Волинь – Житомирщина / С. Черноус // Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2009. – № 19. – С. 67–74.

Элеонора Кривка

Характеристика элементов путеводителя в качестве компонентов тревелога

Исследовано культурную коммуникацию, которая является эффективным связующим элементом в обществе. Рассмотрено, что основным механизмом существования и развития общества является культурная коммуникация. Культуру, как и коммуникацию, можно определить как совокупность природных и искусственных знаков (языков, символов, изображений), с помощью которых происходит сохранение, накопление и передача из поколения в поколение накопленного человечеством опыта. Установлено, что процессы социализации и индивидуализации культурного коммуникационного взаимодействия требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова: путеводитель, тревелог, культурная коммуникация, художественная публицистика.

Eleonora Kryvka

Characteristics of the Guidebook's Elements as the Travelog Component

Cultural communication, which is an effective connecting element in society is researched. It is found out that the processes of socialization and individual cultural interactions require further study and this, firstly, promotes a comfortable environment for interaction and expansion of cultures, and secondly, mutual understanding and mutual recognition of them in the modern world.

It is considered that the main mechanism of the existence and development of society is cultural communication. Exactly it controls the possibility of forming cultural ties, managing common people's livelihoods, accumulation and transfer of experience. Culture, as well as communication, can be defined as a combination of natural and artificial signs (languages, symbols, images), through which the conservation, accumulation and transfer from generation to generation of accumulation personnel is transformed into new ideas, discoveries, deeds, which form the social memory and affect the future organization of cultures.

Key words: guidebook, travelog, cultural communication, art journalism.